ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261, 2022-2.889, 2023-5.384, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-3

KELAJAK SHAHARLARI UCHUN HAVONI TOZALOVCHI "AQLLI BETON "ISHLAB CHIQARISH

Jo‘rayev Ulug‘bek, Asomiddinov Elbek
Termiz davlat universiteti talabasi

Annotatsiya: Zamonaviy shaharlarning ekologik muammolari global miqyosda dolzarb masalaga aylangan. Shaharlarda transport vositalari va sanoat korxonalari tomonidan chiqariladigan zararli gazlar havo sifatini yomonlashtirib, inson salomatligiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Ushbu maqolada havoni tozalash xususiyatiga ega bo‘lgan "aqilli beton" texnologiyasi va uning ishlab chiqarish jarayonlari haqida so‘z boradi. "Aqilli beton" o‘z tarkibida fotokatalitik materiallarni saqlab, zararli NOx va SOx gazlarini neytrallash orqali shahar havosini yaxshilashga yordam beradi. Shuningdek, maqolada ushbu innovatsion materialning afzalliklari, qo‘llanilish sohasi hamda ekologik va iqtisodiy samaradorligi tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: aqilli beton, fotokataliz, ekologiya, shahar havosi, innovatsion qurilish materiallari, urbanizatsiya, ekologik beton.

Kirish: XXI asr urbanizatsiya jarayonining jadallashishi natijasida shaharlarda ekologik muammolar kuchayib bormoqda. Atmosfera ifloslanishi, ayniqsa, avtomobillar va sanoat korxonalaridan ajralayotgan zararli gazlar tufayli jiddiy muammoga aylangan. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti (JSST) ma’lumotlariga ko‘ra, havo ifloslanishi natijasida turli nafas yo‘llari kasalliklari va yurak-qon tomir tizimi muammolari ko‘paymoqda. Ushbu muammolarga innovatsion yechim sifatida "aqilli beton" (smart concrete) texnologiyasi taklif etilmoqda.

"Aqilli beton" — bu nafaqat yuk ko‘tarish va mustahkamlik xususiyatlariga ega bo‘lgan qurilish materiali, balki atrof-muhitga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadigan texnologiya hisoblanadi. Uning tarkibiga qo‘shiladigan fotokatalitik materiallar (masalan, titan dioksidi - TiO_2) zararli gazlarni zararsiz holatga keltirib, havo sifatini yaxshilashga yordam beradi. Ushbu innovatsion texnologiya ayniqsa, yirik shaharlardagi yo‘llar, ko‘priklar, binolar va piyodalar yo‘laklarida keng qo‘llanilishi mumkin.

Mazkur maqolada "aqilli beton"ning ishlash prinsipi, ishlab chiqarish texnologiyasi, ekologik samaradorligi va iqtisodiy afzalliklari tahlil qilinadi. Bundan tashqari, ushbu materialdan foydalanish natijasida kelajak shaharlari uchun barqaror va ekologik toza muhit yaratish imkoniyatlari muhokama qilinadi.

Natijalar: Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, havoni tozalovchi "aqilli beton" texnologiyasidan foydalanish shaharlardagi ekologik muhitni yaxshilashga sezilarli darajada hissa qo‘shishi mumkin. Quyida ushbu innovatsion materialning asosiy natijalari keltirilgan:

1. Atmosfera ifloslanishini kamaytirish. "Aqilli beton" tarkibiga qo‘shilgan titan dioksidi (TiO_2) fotokatalitik reaktsiyalar orqali azot oksidlari (NO_x), oltingugurt oksidlari (SO_x) va boshqa zararli gazlarni parchalaydi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ushbu beton qoplamalari joylashtirilgan hududlarda havo tarkibidagi zararli gazlar 20-40% gacha kamayadi.
2. Shahar infratuzilmasining uzoq muddatli mustahkamligi. "Aqilli beton" nafaqat ekologik jihatdan foydali, balki mustahkamlik darajasi yuqori bo‘lgan material hisoblanadi. Uning tarkibidagi nanomateriallar betonning xizmat muddatini uzaytirib, yoriqlar hosil bo‘lishining oldini oladi.

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261, 2022-2.889, 2023-5.384, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-3

3. Energiya tejamkorligi va iqtisodiy samaradorlik.: "Aqilli beton" yoritish tizimlariga qo‘shilganda, u ultrabinafsha nurlarni aks ettirib, tun bo‘yi yengil fosforesensiya xususiyatini saqlab qolishi mumkin. Bu esa ko‘cha yoritish xarajatlarini kamaytiradi. Betonning o‘z-o‘zini tozalash xususiyati tufayli binolar va yo‘l qoplamalarining texnik xizmat ko‘rsatish xarajatlari pasayadi.

4. Ekologik barqarorlik va urbanizatsiya muammolariga yechim

"Aqilli beton"dan yo‘llar, ko‘priklar, tunnel devorlari va binolar fasadlarida foydalanish orqali yirik shaharlarda ekologik muhitni yaxshilash mumkin. Bu innovatsion material yashil shahar konsepsiyasini amalga oshirishga yordam beradi.

5. Xalqaro tajribalar bilan taqqoslash:

Italiya va Niderlandiya kabi davlatlarda sinovdan o‘tgan yo‘l qoplamalari havoni tozalash jarayonida samaradorligini isbotladi.

Yaponiya shahar infratuzilmasida fotokatalitik betonni yo‘l qoplamalari va binolarda qo‘llash orqali ifloslanishni kamaytirishga erishdi.

AQSh va Germaniya tadqiqotlari esa "aqilli beton"ning urbanizatsiya jarayonidagi muhim ahamiyatini tasdiqladi.

Natijalarga ko‘ra, "aqilli beton" kelajak shaharlari uchun ekologik barqaror, iqtisodiy foydali va mustahkam material ekanligi tasdiqlandi. Ushbu innovatsion materialdan foydalanish shahar infratuzilmasini rivojlantirish va atmosferani toza saqlashga katta hissa qo‘shishi mumkin.

Muhokama: "Aqlli beton" — bu zamonaviy urbanizatsiya sharoitida shahar ekologiyasini yaxshilash va atmosferani tozalashga qaratilgan innovatsion qurilish materiali hisoblanadi. Ushbu beton tarkibiga qo‘shilgan fotokatalitik modda — titan dioksidi (TiO_2) havo tarkibidagi zararli gazlarni parchalab, ularni zararsiz moddalarga aylantiradi. So‘nggi o‘n yillikda shaharlar aholisi keskin oshib, sanoat va transport tizimlarining kengayishi natijasida atmosferaga chiqariladigan ifloslantiruvchi moddalarning miqdori ortib bormoqda. Xususan, Jahon sog‘liqni saqlash tashkilotining (JSST) 2023-yilgi hisobotiga ko‘ra, dunyo aholisining 99% dan ortig‘i ifloslangan havo sharoitida yashaydi. Shu bois, kelajak shaharlarini ekologik toza texnologiyalar asosida qurish dolzarb masalaga aylanmoqda. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, "aqilli beton"dan yasalgan yo‘llar, binolar va jamoat joylari atmosferadagi azot oksidlari (NO_x), oltingugurt oksidlari (SO_x) va boshqa zararli gazlarni 20-40% gacha kamaytirishi mumkin. 2019-yilda Italiyada o‘tkazilgan tajriba natijalariga ko‘ra, "aqilli beton" bilan qoplangan yo‘llarda NO_x miqdori atigi bir oy ichida 25% ga pasaygan. Shu bilan birga, AQShda 2021-yilda olib borilgan tadqiqotlar shuni isbotladiki, ushbu beton qoplamalarining samaradorligi quyosh nurlari ta’sirida oshadi, natijada shahar ekologiyasi yaxshilanadi. "Aqilli beton"ning eng muhim jihatlaridan biri uning o‘z-o‘zini tozalash xususiyatiga ega ekanligidir. Titan dioksidi ultrabinafsha nurlar ta’sirida aktivlanib, yuzadagi chang, axloq va mikroorganizmlarni yo‘q qiladi. Bu esa binolar, ko‘priklar va yo‘l qoplamalarining uzoq muddat xizmat qilishiga imkon yaratadi.

Shuningdek, "aqilli beton"ning samaradorligi atrof-muhit sharoitlariga bog‘liq. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, namlik darajasi yuqori bo‘lgan hududlarda ushbu betonning fotokatalitik samaradorligi pasayadi. Shu sababli, uni qo‘llashdan oldin hududning iqlim sharoitlarini tahlil qilish muhim ahamiyatga ega.

Kelajakda "aqilli beton" texnologiyasini rivojlantirish uchun nanomateriallar va boshqa ekologik qo‘shimchalardan foydalanish imkoniyatlari o‘rganilmoqda. Tadqiqotchilar ayniqsa uglerod nanonaychalari va grafen qo‘shimchalari bilan boyitilgan betonning samaradorligini sinovdan o‘tkazmoqda. Ushbu modifikatsiyalar betonning chidamliligini oshirish bilan birga, atmosferadagi zararli gazlarni yanada samarali yo‘q qilishga imkon beradi.

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261, 2022-2.889, 2023-5.384, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-3

\

XULOSA:

"Aqilli beton" texnologiyasi urbanizatsiya jarayonida ekologik barqarorlikni ta’minlash va atmosferani zararli gazlardan tozalashning samarali usullaridan biri sifatida qaralmoqda. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ushbu beton atmosferadagi azot oksidlari (NO_x), oltingugurt oksidlari (SO_x) va boshqa ifloslantiruvchi moddalarni 20-40% gacha kamaytirish imkoniyatiga ega. Bu esa yirik shaharlarning ekologik muammolarini hal qilishda katta ahamiyat kasb etadi.

Tajribalar natijalariga ko‘ra, "aqilli beton" yo‘llar va bino fasadlarida qo‘llanilganda, havodagi zararli moddalarning miqdori sezilarli darajada pasayadi. Xususan, Italiyada 2019-yilda o‘tkazilgan sinovlar NO_x kontsentratsiyasining atigi bir oy ichida 25% ga kamayganini ko‘rsatdi.

Agar ushbu innovatsion material shahar infratuzilmasiga keng tatbiq etilsa, urbanizatsiya jarayonining ekologik oqibatlarini kamaytirish va barqaror rivojlanish maqsadlariga erishish mumkin bo‘ladi. Shu sababli, "aqilli beton" shaharsozlikning muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida qaralishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. **Chen J., Li H.** *Katta hajmdagi shahar arxitekturasida fotokatalitik betonning optimallashtirilishi.* – Shanxay: UrbanTech, 2022. – 289 b.
2. **Voshina A., Kuchinskaya A.** *Shahar infratuzilmasida fotokatalitik beton qo‘llashning iqtisodiy va ekologik afzalliklari.* – Varshava: EcoCity, 2020. – 245 b.
3. **Bartolomeo E., Skiavoni S.** *Barqaror shaharlar uchun aqlli beton: Muammolar va imkoniyatlar.* – Rim: BuildFuture, 2022. – 310 b.
4. **Amerika Beton Instituti (ACI).** *Shahar rivojlanishi uchun aqlli beton texnologiyalari bo‘yicha qo‘llanma.* – Vashington: ACI, 2021. – 356 b.
5. **Yevropa Komissiyasi.** *Fotokatalitik sement: Yevropa shaharlarida havo ifloslanishini kamaytirish.* – Bryussel: EU Environmental Report, 2018. – 278 b.
6. **Salih S. A., Al-Husayni A. H.** *Havoni tozalovchi beton: TiO_2 ning ifloslantiruvchi moddalarni yo‘qotish va materiallarning chidamliligiga ta’siri.* – Bag‘dod: Green Construction Press, 2019. – 290 b.
7. **Dzamanti M. V., Ormelleze M., Pedefferi M.** *Fotokatalitik sement materiallari: Havo tozalash va o‘z-o‘zini tozalovchi sirtlar uchun innovatsiyalar.* – Turin: Edilizia Moderna, 2015. – 315 b.